

515
F
251
251
251
251

HERMAN-WALTHER FREY

All'ill^{mo} Signor Commendator
Prof. Dott. Umberto Dorini
Firenze.

Omaggio
dell'autore.

Berlino, 4. X. 1936.

H.-W. Frey.

Il decanato patronato di Giorgio Vasari
nella Pieve Aretina
e la Bolla di Pio V del 20-III-1567 (st. c.)

Estratto dagli *Atti e Memorie della R. Accademia Petrarca*
Nuova Serie - Anno 1933 - Vol. XV

AREZZO
Officina Tipografica F. Scheggi
1934 - XIII

515. F. 251

HERMAN-WALTHER FREY

Il decanato patronato di Giorgio Vasari
nella Pieve Aretina
e la Bolla di Pio V del 20-III-1567 (st. c.)

Estratto dagli *Atti e Memorie della R. Accademia Petrarca*
Nuova Serie - Anno 1933 - Vol. XV

AREZZO
Officina Tipografica F. Scheggi
1934 - XIII

L'anno scorso ho potuto pubblicare, negli *Atti e Memorie della R. Accademia Petrarca di Arezzo*, due Brevi inediti di Pio V. a Giorgio Vasari (1), conservati nell'Archivio Vaticano, Archivio Segreto, Segreteria de' Brevi segreti. La seconda di queste lettere papali, un Motuproprio del 7. luglio 1571, secondo relativa supplica dell'artista, riordinava il servizio religioso nella Cappella funebre della sua famiglia nella Collegiata di Santa Maria della Pieve in Arezzo, e soprattutto sollevava il titolare del decanato di questa chiesa, che era fondato sotto il patronato del Vasari e dei suoi eredi, da una parte delle funzioni religiose prescritte dalla licenza papale del 20. marzo 1567 (st. c.) all'atto dell'erezione di tale dignità. Ulteriori indagini, che nel marzo 1933 ho potuto fare nell'Archivio della Pieve in Arezzo, grazie al cortese permesso del canonico prof. Corrado Lazzeri, hanno condotto alla scoperta della Bolla di Pio V. del 20. marzo 1567, che l'artista aveva ottenuto dal Papa in occasione del suo viaggio a Roma nella primavera del 1567 (25. II. - 21. III. 1567 st. c.). Questa copia autentica, di grande importanza per la biografia del maestro e per lo sviluppo della sua fondazione di famiglia, da me esposto dettagliatamente nell'interpretazione del Motuproprio del 7. VII. 1571 (loc. cit.), appare tanto più pregevole in quanto nei volumi di registro dell'Archivio Vaticano, Archivio Segreto e della Segreteria dei Brevi segreti finora non si è trovata la sua bozza.

L'altro documento, inedito anch'esso, è un atto notarile del 21. maggio 1567, col quale avveniva la dotazione della dignità da

(1) Vedi *Atti e Memorie della R. Accademia Petrarca* - Nuova Serie - Anno 1933 - Vol. XIII.

parte del Vasari e quindi entrava in vigore il decanato concesso dal Papa. Nell'ultima scrittura in fine, diretta al Vescovo d'Arezzo, al Vicario Generale di esso ed a tutti gli interessati e datata li 22. maggio 1567, Guido Serguidi, Proposto e Vicario Generale dell'Arcivescovo Antonio Altoviti di Firenze e come esecutore istituito per l'effettuazione della lettera papale (vedi Doc. I.), incarica l'Arciprete, il Capitolo e i Canonici della Collegiata di Santa Maria della Pieve di Arezzo, di introdurre, entro sei giorni dalla presentazione del presente documento, il Vasari, suoi heredi, ossia la Confraternità di Santa Maria della Pietà d'Arezzo nel possesso pacifico del juspatronato della sua fondazione familiare, di mantenerlo e di accettare ed eseguire le sue presentazioni per il Decanato.

I.

Pius episcopus Seruus Seruorum Dei, Ad Perpetuam Rei Memoriam ^{a)}.

Ad exequendum pastoralis officij debitum, nobis superna dispositione commisum, sollicitis studijs intendentibus circa ecclesiarum quarumlibet presertim Collegiatarum insignium statum salubriter dirigendum nostre considerationis intuitum libenter extendimus et ijs, que ad Dei glorioseque Virginis Marie laudem et honorem ac diuini cultus augmentum profutura conspicimus, opem et operam impendimus efficaces, vt per nostre operationis ministerium eedem (eaedem) ecclesie prosperis gratulentur euentibus ac felicia in spiritualibus et temporalibus suscipiant incrementa.

Cum itaque, sicut accepimus, dilectus filius Georgius Antonij Vsarij (sic) Ciuis Aretinus considerans ecclesiam Assumptionis beate Marie Virginis Are- tinam inter ceteras collegiatas ecclesias illarum partium admodum insignem existere, cui quidem et si tam ab illius Archipresbitero quam Canonicis et alijs clericis inibi perpetuis beneficiatis in diuinis laudabiliter deseruiatur, nihil ob singularem, quem ad illam et gloriosam Virginem Mariam, cui dicata est, gerit, deuotionis affectum, tum pro maiori illius decore in illa preter predictam vnam aliam dignitatem a nobis erigi et institui cupit illamque sic erectam de bonis sibi a deo collatis competenter dotare et pro huiusmodi dote tot bona stabilia mense capitulari dicte ecclesie applicare et appropriare seu dare et assignare, quot eorum valor annuus fructibus, redditibus et prouentibus ac distributionibus quotidianis vnius ex eiusdem ecclesie prebendis equipolleat, preterea, vt erigendam dignitatem huiusmodi pro tempore obtinens commodius se sustentare ac onera infrascripta equiore animo subire valeat, vltra et preter predicta mensa capitulari omnino separata et distincta existat et ad ipsam erigendam dignitatem pro tempore obtinentem duntaxat spectet et pertineat, perpetuo concedere et assignare paratus existit, si sibi suisque heredibus et successoribus

ac eis deficientibus Confraternitati infrascripte Juspatronatus et presentandi personam idoneam ad eandem erigendam dignitatem etiam a primeua illius electione vacantem perpetuis futuris temporibus reseruetur, et si in eadem ecclesia preter dictum Archipresbiteratum vnu Decanatus pro vno Decano, qui singulis solennibus et alijs festiuis, necnon singulis tribus per eundem Georgium ad eius libitum eligendis cuiuslibet hebdomade diebus missam ad altare maius eiusdem ecclesie per ipsum Georgium in honorem diui Georgij fabricatum, super quo Tabernaculum sanctissimi corporis Christi positum est et sub eodem quatuor corpora sanctorum ac caput sancti Donati olim Episcopi Aretini et nonnullae alie venerande sanctorum reliquie recondita existunt, pro eiusdem Georgij parentumque suorum animarum salute et non ad aliud altare celebrare, necnon lampides et alia luminaria super dictum altare et ante huiusmodi reliquias assiduo accensa, necnon sedulam curam eiusdem altaris paramenta et alia ornamenta conseruandi ac reliquiarum huiusmodi capsas ab omnibus immundicijs nitidas manutenendi habere perpetuo debeat et teneatur et cum eodem Archipresbitero necnon Canonicis eiusdem ecclesie ac alijs in ea perpetuis beneficiatis clericis illi in diuinis deseruiat, erigeretur et institueretur, ac eo sic erecto pro eius dote et congrua illum pro tempore obtinendis sustentatione omnia et singula bona stabilia per predictum Georgium et alios quoscumque, vt prefertur, assignanda, donanda et elargienda eidem mense Capitulari perpetuo applicarentur et appropriarentur, ac (*si*) eidem Georgio, postquam Decanatum huiusmodi, vt prefertur, competenter dotauerit, suisque heredibus et successoribus et eis deficientibus Confraternitati infrascripte Juspatronatus et presentandi personam idoneam ad illum pro tempore etiam a primeua eius electione vacantem modo infrascripto reseruaretur et concederetur, ex hoc profecto non solum eiusdem ecclesie venustati ipsiusque Georgij ac posterorum suorum honori, verum etiam diuini cultus augmentatione in ea per amplius consuleretur: Hinc est quod nos, maiori eiusdem ecclesie decori et ornamento prouidere, ac ad ea, per que eiusdem Georgij posterorumque suorum huiusmodi honor accrescat, libenter attendere volentes, piamque eiusdem Georgij intentionem plurimum in domino commendantes, Motu proprio non ad ipsius Georgij seu alterius pro eo nobis desuper oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate vnum Decanatum in eadem ecclesia, qui inibi dignitas secunda existat, pro vno Decano, qui perpetuis futuris temporibus singulis solemnibus ac festiuis et alijs diebus predictis onus celebrandi missam predictam, necnon luminaria accensa ac ornamenta dicti Altaris ac quatuor sanctorum et aliarum reliquiarum capsas huiusmodi nitidas manutenendi aliaque onera predicta modo premisso subire et perferre teneatur, quique post Archipresbiterum eiusdem ecclesie pro tempore existentem immediate ante omnes eiusdem ecclesie Canonicos prebendatos primum locum et sedem ac stallum in choro locumque et vocem in capitulo ac processionibus mortuarijs, congregationibus et generali in omnibus et singulis alijs publicis et priuatis, interioribus et exterioribus, capitularibus et alijs actibus habeat et obtineat, ac omnibus et singulis prerogatiuis, priuilegijs, immunitatibus, exemptionibus, antelationibus, insignijs, fauoribus, gratijs et indultis, quibus dictus Archipresbiter de iure vel consuetudine aut alias quomodolibet vtitur, potitur et gaudet ac vti, potiri et gaudere poterit quomodolibet in futurum, citra tamen illius preiudicium vti, potiri et

gaudere libere et licite valeat, apostolica auctoritate ex certa nostra scientia ad
 dei laudem glorioseque Virginis Marie honorem perpetuo erigimus et institui-
 mus, ac pro illius dote mense Capitulari prefate omnia et singula stabilia et
 alia bona per prefatum Georgium ad hoc assignanda, que tot esse volumus, vt
 vnius prebende eiusdem ecclesie annuis redditibus equipolleat, queque per
 eundem pro tempore existentem Decanum nonnisi et alij eiusdem ecclesie
 Canonici prebendati residendo et pro distributionibus quotidianis et alijs eorum
 prebendarum emolumentis consequendis et lucrandis diuinis singulis horis
 interessendo lucrari et consequi possit, duntaxat perpetuo applicamus et appro-
 priamus; illaque sic applicata et appropriata vnam prebendam reliquis equipol-
 lentem effici ac pro prebenda alijs equipollente haberi et reputari illiusque
 emolumenta omnia eidem Decano residendo et diuinis interessendo, vt prefertur,
 assignari et ei iuxta prefate ecclesie laudabilia statuta, vsus et consuetudines
 singulis horis distribui debere volumus et decernimus. Preterea, vt idem De-
 canus pro tempore existens melius decentiusque se sustentare ac onera predicta
 equiore animo perferre,^{b)} omnia et singula alia bona ei per prefatum Georgium
 assignanda, vt prefertur, in vnam aliam particularem prebendam eiusdem ec-
 clesie pro eodem Decano, que a predicta mensa omnino distincta existat, conuerti
 volumus et conuertimus illamque ex nunc prout ex tunc et econtra in preben-
 dam ecclesie predice, que, vt prefertur, ab alijs distincta et separata et Decano
 prefato onera prefata perferenti duntaxat affecta existat, perpetuo instituimus ac
 illam a dicta mensa absque eo, quod Capitulum et Canonici eiusdem ecclesie
 de illa disponere seu cognoscere aut in illa se intromittere vel illam eidem
 Decano onera predicta perferenti recusare possint, perpetuo separamus et di-
 stinguimus, ac ab eadem mensa ex nunc distinctam esse illiusque emolumenta
 eidem Decano separatim dari, assignari et distribui volumus et decernimus. Et
 insuper dicto Georgio ex nunc prout ex tunc et econtra, postquam bona stabilia
 pro illius Decanatus competenti dote et pro alia particulari et separata prebenda,
 vt prefertur, assignauerit, quoad vixerit, et deinde eo uita functo heredibus et
 successoribus suis quibuscumque et eis deficientibus Confraternitati Sancte Marie
 della Pieta in Cathedrali Aretina seu alia Ciuitatis Aretinae ecclesia rite insti-
 tute Juspatronatus et presentandi loci ordinario seu eius vicario in spiritualibus
 generali personam idoneam ad eundem Decanatum, tam a primeua illius ere-
 ctione huiusmodi vacantem quam quotiens deinceps perpetuis futuris tempo-
 ribus per cessum, etiam ex causa permutationis, vel decessum seu quamvis aliam
 dimissionem, vel etiam per priuationem seu inhabilitatem et incapacitatem illum
 pro tempore obtinentis, amissionem aut alias quomodolibet etiam apud sedem
 apostolicam vacare contigerit, per ipsum ordinarium seu vicarium in eo ad pre-
 sentationem huiusmodi instituendam etiam perpetuo reseruamus, concedimus et
 assignamus; ac Juspatronatus huiusmodi non ex priuilegio apostolico, sed ex
 meris dotatione et fundatione reseruatum esse et censeri, ac illi nullo vnuquam
 tempore etiam per sedem prefatam derogari posse nec derogatum censeri, nisi
 Georgij et successorum suorum, necnon Confraternitatis predictorum ad hoc ac-
 cedat assensus; et quascumque collationes, prouisiones et alias dispositiones de
 eodem Decanatu etiam apud sedem predictam deinceps vacante aliasque ad pre-
 sentationem et institutionem predictas etiam per nos et successores nostros
 Romanos Pontifices pro tempore existentes ac sedem predictam, necnon de-

rogationes desuper etiam Motu proprio pro tempore factas nullius prorsus roboris vel momenti existere; ac presentes et desuper conficiendas litteras de surreptionis vel obreptionis aut nullitatis vitio seu intentionis nostre defectu notari vel impugnari nullatenus posse, nec sub quibusuis similium vel dissimilium gratiarum reuocationibus, limitationibus, restrictionibus et derogationibus vlo vnquam tempore comprehensas, sed semper ab illis exceptas, et quotiens ille emanabunt, totiens in pristinum statum restitutas esse et censeri; sicque per quoscunque iudices et commissarios, quauis auctoritate fungentes, etiam sancte Romane ecclesie Cardinales ac causarum palatij apostolici Auditores, sublata eis et eorum cuiolibet quauis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et diffiniri debere; necnon quicquid secus super his a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter attentari contigerit, irritum et inane decernimus.

Quocirca venerabili fratri nostro Archiepiscopo Theatino¹⁾ et dilectis filiis Primicerio ecclesie Aretine²⁾ ac vicario venerabilis fratris nostri Archiepiscopi Florentini in spiritualibus generali³⁾ per apostolica scripta motu simili mandamus, quatenus ipsi vel duo aut vnum eorum, per se vel alium seu alios, presentes et in eis contenta quecunque, si et postquam eis presentate fuerint, solenniter publicantes, eisque in premissis efficacis defensionis presidio assistentes, faciant auctoritate nostra literas et in eis contenta huiusmodi firmiter obseruari ipsumque Georgium ac heredes et successores suos et eis deficientibus, vt prefertur, dictam Confraternitatem pacifica possessione seu quasi Jurispatronatus et presentandi huiusmodi iuxta literarum earundem continentiam et tenorem vti, frui, potiri et gaudere. Non permittentes eos desuper per quoscunque contra literarum earundem tenorem quomodolibet molestari, impediri vel perturbari, contradictores quoslibet et rebelles per censuras et penas ecclesiasticas, appellatione postposita, compescendo, necnon legitimis super his habendis seruatis processibus, censuras et penas ipsas etiam iteratis vicibus aggrauando, jnuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij secularis.

Non obstantibus felicis recordationis Bonifacij pape VIII. predecessoris nostri, qua cauetur, ne quis extra suam Ciuitatem vel diocesim, nisi in certis exceptis casibus, et in illis vltra vnam dietam a fine sue diocesis ad iudicium euocetur, seu ne iudices a sede predicta deputati extra Ciuitatem vel diocesim, in qua deputati fuerint, contra quoscunque procedere, aut alijs vices suas committere presumant, et de duabus dietis in concilio generali edita, dummodo vltra tres dietas aliquis, auctoritate presentium, ad iudicium non trahatur, et alijs apostolicis, necnon in prouincialibus et sinodalibus concilijs editis, generalibus vel specialibus, constitutionibus et ordinationibus, ac primo dicte ecclesie iuramento, confirmatione apostolica vel quauis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus contrarijs quibuscunque. Aut si venerabili fratri nostro Episcopo Aretino²⁾ et Capitulo prefatis vel quibusuis alijs, communiter vel diuisim, a prefata sit sede indultum quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint, per literas apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum [de verbo ad verbum] de indulto huiusmodi mentionem; et qualibet alia dicte sedis indulgentia, generali vel speciali cuiuscunque tenoris existat, per quam, presentibus non expressam, vel totaliter non insertam, effectus huiusmodi gratie impediri valeat quomodolibet vel differri, et de qua cuiusque toto tenore habenda sit in nostris literis mentio specialis.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre erectionis, applicationis, appropriationis, conuersionis, institutionum, separationis, distinctionis, voluntatum, reseruationis, concessionis, assignationis, decretorum et mandati infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursum.

Datum Rome apud Sanctum Petrum, Anno Incarnationis dominice Mille-simo quingentesimo sexagesimo sexto, Tertiodecimo Kalendas Aprilis, Pontificatus nostri Anno Secundo.

CAESAR GLORIERIUS.

Archivio di Santa Maria della Pieve in Arezzo, filza P. N. 1, N. 13. — Cfr. il Facsimile. — *Di sotto a sinistra:* P. Episcopus Narniensis Summista, *id est* Pierdonato Cesi, vescovo di Narni, clericus camerae apostolicae dal 1565. *Sull'esteriore si trovano le annotazioni:* R D^{te} (? Registrata) apud Caesarem Secretarium *e di sotto a sinistra:* Jan Gerber, *forse lo scriptor bullarum.* — *a) Memoriam (Or.) — b) da aggiungere:* possit — *c) sic, due volte.* — ¹⁾ Marcan-tonio Maffei, arcivescovo di Chieti (da 1553, 14. VII. cfr. Eubel Hierarchia catolica medii aevi III pag. 311) e datario. — ²⁾ Bernardo Minerbetto, vescovo di Arezzo dal 6. II. 1538 (st. c.), † 16. IX. 1574. — ³⁾ Guido Sergiudi, vicario generale dell'arcivescovo di Firenze Antonio Altoviti. (Cfr. Frey, Carteggio Vasariano, Vol. II. Lett. CMLXXXV/VII, pag. 776 e 778.).

II.

Die XXI. dicti Mensis Maij 1567, Inditione (sic) X.^{ma}

Magnificus dominus Georgius filius quondam Antonij de Vasarijs ciuis Aretinus considerans ecclesiam Assumptionis Beate Marie Virginis Aretinam inter ceteras collegiatas ecclesias istarum partium admodum insignem existere, ob singularem, quem ad illam et gloriosam virginem Dei Genetricem Mariam, cui dicata est, gerit, deuotionis affectum à sanctissimo in Christo Patre et domino nostro Domino Pio diuina prouidentia Papa quinto in eadem collegiata ecclesia Aretina erigi et creari obtinuit unam dignitatem Decanatum nuncupatum, qui Decanatus inibi dignitas secunda existat, qui singulis solemnibus et alijs festiuis, nec non singulis tribus per ipsum Georgium ad eius libitum elligendis cuiuslibet ebdomade diebus missam ad altare maius eiusdem ecclesiae per ipsum Georgium in honorem diui Georgij fabricatum, *super quo tabernaculum sanctissimi Corporis Xristi positum est et sub eodem quatuor corpora sanctorum ac caput sancti Donati olim Episcopi Aretini et nonnullle uenerande sanctorum reliquie recondita existunt, pro eiusdem Georgij parentumque suorum animarum salute et non ad aliud altare celebrare, nec non lampades et alia lumiaria super dictum altare et ante huiusmodi reliquijs assiduo accensa, nec non sedulam curam eiusdem altaris paramenta et alia ornamenta conseruandi ac reliquiarum huiusmodi capsas ab omnibus inmunditijs nitidas manutenendi habere perpetuo debeat et teneatur, quique post Archipresbiterum eiusdem ecclesie pro tempore existentem, inibi primam dignitatem et locum obtinentem, inmediate ante omnes eiusdem ecclesie Canonicos prebendatos primum locum et sedem ac stallum in choro locumque et uocem in capitulo et in processionibus mor-*

tuarijs, congregationibus et in omnibus et singulis alijs publicis et priuatis, interioribus et exterioribus, capitularibus et alijs actibus habeat et obtineat, et alijs prerogatiis et inmunitatibus uti, frui et potiri ualeat, de quibus etc., prout latius in literis prelibati sanctissimi domini nostri Pij Pape Quinti sub plumbo expeditas (*sic*) datas Rome apud sanctum Petrum anno incarnationis Dominice 1566, XIII Calendas Aprilis, Pontificatus sui anno secundo, plenius et latius continetur. Ius uero patronatus et presentandi loci ordinario seu eius vicario in spiritualibus generali personam idoneam ad ipsum Decanatum, tam à primeuea illius erectione huiusmodi uacantem quam quoties deinceps perpetuis futuris temporibus quoquis modo uacare contigerit etiam apud sedem apostolicam, ipsi domino Georgio suisque heredibus et successoribus ac alis (*sic*) modis et formis in dictis apostolicis litteris expressis reseruatum, concessum et assignatum extitit, ac Iuspatronatus huiusmodi non ex priuilegio apostolico, sed ex meris dotatione et fundatione eidem competere et reseruatum esse decretum fuit, cum primum dictus Georgius pro ipsius decanatus dote mense capitulari praefate ecclesie Collegiate tot bona stabilia assignauerit, quae tot sint ut unius praebende eiusdem ecclesie annuis redditibus equipolleant, queque per eumdem et pro tempore existentem Decanum¹⁾ non nisi et alij eiusdem ecclesie Canonici prebendati residendo et pro distributionibus quotidianis et alijs eorum prebendarum emolumentis consequendis et lucrandis diuinis singulis horis interessendo lucrari et consequi possit, nec non, ut ipse Decanus pro tempore existens melius decentiusque se sustentare ac onera predicta equiore animo perferre, alia bona eidem decanatu ipse Georgius assignari teneatur, quae in unam aliam particularem prebendam eiusdem ecclesie pro eodem Decano, quae à predicta mensa capitulari omnino distincta et separata existat, conuerti debeant, conuertique debere mandatum fuit, prout in eisdem litteris plenius continetur. Hinc est quod hodie, hac presenti suprascripta die, prefatus dominus Georgius uolens adimplere contenta exposita et narrata in eisdem litteris apostolicis ad finem et effectum, ut Iuspatronatus et presentandi Decanum et personam ydoneam ad ipsum decanatum pro tempore uacantem sibi suisque heredibus et successoribus et eis deficientibus confraternitati sante Marie della Pietà in Cathedrali ecclesia Aretina seu in alia ciuitatis Aretij ecclesia juxta formam dictarum litterarum apostolicarum ualide, ut perfertur, reseruetur et existat, per se et suos heredes etc. omni meliori modo etc. dedit et assignauit super omnibus suis bonis stabilibus *infrascriptam grani quantitatem* eidem mense Capitulari ipsius Collegiate ecclesie Aretine ac Archipresbitero et canonici illius licet absentibus etc. mihique notario publico uti publice persone presenti etc. et pro dicta mensa (*sic*) et Archipresbitero et Canonici illius recipienti, stipulanti et acceptanti, ac se obligauit soluere actualiter et cum effectu annis singulis eidem mense capitulari et illius Archipresbitero et canonici pro competenti dote decanatus predicti *staria centum grani boni et nitidi* ad mensuram illarum partium, ad quam summam stariorum centum grani ascendunt omnes et singule quotidiane distributiones, quae consequuntur et lucrantur Canonici alij prebendati dicte ecclesie deseruiendo eidem ecclesie collegiate et diuinis horis interessendo, ut prefertur. *Et in super dedit et assignauit ipsi Decanatu et illius futuro Decano licet absenti mihique notario publico presenti etc. et pro eo recipienti, stipulanti et acceptanti etc. (*sic*) pro pre-*

benda dicti Decanatus, que distincta et separata existat à dicta mensa Capitulari, nec ad alium quem piam praeter que ad ipsum decanum dicti decanatus pro tempore existentem spectet et pertineat dumtaxat infrascripta bona videlicet *vnam domum cum salis, cameris, horto et alijs suis pertinentijs et habituris*, positam in ciuitate Aretij et in uia quae dicitur il Fondaccio, cui à primo dicta via, à secundo Filippi Joannis de Tortellis, à terzo uia detta il Borgo delle Paniere, à quarto bona Pasque Pauli Scatialla de Aretio infra predictos fines etc. ad habendum etc. una cum omnibus etc. et cum omni jure etc. et cum constituto, cessione jurium, constitutione procuratoris ut in rem suam propriam etc. et promissione defensionis generalis et de illius euictione in forma plenissima secundum magis amplum stilum notariorum ciuitatis Florentie et mihi notarii (*sic*) latissime extendentis etc.; quam concessionem et assignationem ac promissionem grani et domus suprascriptorum fecit dictus dominus Georgius Vasarius dictae mense Capitulari et eius Archipresbitero et canonicis ac dicto futuro Decano dicti Decanatus pro dote competenti ac pro prebenda prefatis respectu juxta formam dictarum litterarum apostolicarum in omnibus et per omnia etc. *hoc tamen declarato et non alias aliter nec alio modo etc.*, quam quandocunque per dictum dominum Georgium uel heredes et successores suos ipsi decanatui et seu dicte mense capitulari ipsius collegiate ecclesie *data et assignata fuerint pro competenti dote dicti decanatus tot bona stabilia, quorum annui fructus, redditus et prouentus annis singulis ascendant ad dictam sommam stariorum centum grani, quam tunc et eo casu ipse dominus Georgius suisque (*sic*) heredes et successores intelligantur esse et sint penitus liberi et assoluti a dicta annua solutione dictorum stariorum centum grani nec desuper quouis modo à quoque cogi aut compelli possint etc., quae omnia et singula etc. attendere etc. promisit sub poena dupli etc., quae poena etc., qua poena etc., pro quibus etc. obligauit etc. se et suos heredes et successores etc. ac bona omnia et singula, presentia et futura etc., et in specie obligauit etc. vnum preedium positum in Curia di Riguttino Cappitaneatus Aretij in loco detto Frasineto nuncupatum il podere del Pero, cui à primo et secundo uie communes, à terzo flumen Riguttini, a quarto bona Bacci de Lippis intra predictos fines etc., renunciauit etc., cui etc., per quarantigiam etc., rogans etc.*

Actum Florentie in Curia Episcopali Fesulana presentibus Ser Francisco Jacobi de Radda clero Fesulano diocesis et Ser Francisco Petri Francisci Albizi ciue et notario Florentino testibus etc.

Et Ego Antonius q. Hieronimi de Cursijs de sancto Gaudentio notarius publicus florentinus et in archiuio romanae curiae descriptus de retroscripto assignationis dotis et prebende instrumento rogatus fui et in fidem manu propria subscripi.

Archivio di Santa Maria della Pieve in Arezzo, Testamenti e Fondazioni
 fol. 22 b, 23 a/b. — 1) Don Cosimo Pistrini, primo titolare del Decanato, eletto il 28. V. 1567, come risulta dall'*Archivio cit.*, filza *Testamenti e Fondazioni*
 fol. 26 v: Die XXVIII. Maij Anno Domini 1567 fuit electus Decanus D. Cosmus q(uondam) Laurentij de Pistrinis à Georgio Vasario tunc temporis fundatore dicti Decanatus in insigni Collegiata Arretina, ut patet ex Instrumento manu Ser Hieronimi de Marzis Notarij publici Aretini dicta die confecto et rogato; que D. Cosmus obiit die 26. Martij 1597.

III.

*Il preposto e vicario generale Guido Serguidi in Firenze a Bernardo Mi-
nerbetti, vescovo di Arezzo, in Arezzo. 1567. (st. c.) 22. V.).*

Reuerendo in Christo Patre Domino Domino Dei et Appostolice Sante Sedis gratia Episcopo Aretino eiusque in spiritualibus et temporalibus vicario seu officiali generali omnibusque alijs et singulis, quorum interest, intererit aut interesse poterit quomodolibet in futurum, quibusunque nominibus censeantur et quacunque prefulgeant dignitate, Guido Serguidius prepositus maioris ecclesie Florentine, Reuerendissimi in Christo Patris et Domini Domini Antonij Alto-uite miseratione diuina Archiepiscopi Florentini vicarius et officialis in spiritualibus et temporalibus generalis, judex et executor ad infrascripta una cum quibusdam alijs nostris in hac parte collegis à sede Appostolica specialiter deputatis, salutem in Domino et nostris huiusmodi immo uerius Apostolicis firmiter obedire mandatis.

Litteras sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Domini Pij diuina Prouidentia Papae Quinti eius uera bulla plumbea cum filis sericeis rubei croceique colorum more Romane curie impendenti bullatas sanas si quidem et integras, non uitiatas, non cancellatas nec in aliqua earum parte suspectas, sed omni prorsus uitio et suspitione carentes, ut in eis prima facie aparebat, nobis per discretum uirum Georgium quondam Antonij de Vasaris Ciuem Aretinum principalem in sub incertis^{a)} litteris principaliter nominatum presentatas nos cum ea et qua decuit reuerentia recepisse noueritis huiuscemodi sub tenore videlicet: Pius Episcopus Seruus Seruorum Dei, Ad perpetuam rei memoriam. Ad exequendum Pastoralis officij debitum (segue il testo della bolla del 20. III. 1567 (st. c.), vedi il documento N. I.).

Postquam (*post quam*) quidem litterarum apostolicarum presentationem^{b)} et receptionem nobis et per nos, ut premittitur, factas fuimus per ipsum Georgium Vasarium principalem in preinsertis litteris Appostolicis principaliter nominatum debita cum instantia requisiti, quatenus ad earundem litterarum apostolicarum et contentorum in eis executionem procedere dignaremur juxta traditam seu directam per eas si (*sic*) sede apostolica nobis formam. Nos igitur, Guido Serguidius, vicarius, judex et executor prefatus, attendentes requisitionem huiusmodi fore iustum et rationi consonam volentesque mandatum apostolicum nobis in hac parte directum reuerenter exqui (*sic*), ut tenemur, quia nobis clare ac legitime et juridice constitit et constat prefatum Georgium Vasarium principalem predictum juxta formam dictarum litterarum apostolicarum et pro illarum execuzione obtinenda mense capitulari ipsius collegiate ecclesie ac etiam pro competenti dote Decanatus nuper erecti in dicta collegiata ecclesia Aretina annum redditum stiorum centum grani boni et nitidi, nec non bona stabilia pro alia competenti dote seu prebenda ipsius decanatus, que sit esseque debeat distineta et separata à dicta mensa capitulari et ad ipsummet Decanum Decanatus predicti pro tempore existentem dumtaxat spectet et pertineat, dedisse et

assignasse, prout de assignatione et consignatione huiusmodi constare uidimus et apparere publico instrumento rogato per infrascriptum notarium Antonium Cursium sub die externa *(sic)*, ^{c)} et propterea ipsum Georgium Vasarium omnia et singula in dictis litteris Apostolicis contenta, adque *(ad quae)* tenebatur, adimpleuisse et obseruasse, idcirco authoritate apostolica nobis commissa, et qua fungimur in hac parte, prefatum Georgium Vasarium ac heredes et successores suos predictos et eis deficientibus adeo, quod nullus ex eis superexistat, confraternitatem della Pieta nuncupatam Ciuitatis Aretij antedictam dicto jurepatronatus ac pacifica possessione seu quasi jurispatronatus predicti et presentandi personam ydoneam ad decanatum eumdem pro tempore uacantem juxta earundem litterarum apostolicarum formam, continentiam et tenorem non minibus et per omnia uti, frui, potiri et gaudere uolumus, decreuimus idque inuiolabiliter obseruarj mandauius presentium per tenorem.

Que omnia et singula et prefatas litteras Apostolicas huncque nostrum processum ac omnia et singula in eis contenta quecunque vobis omnibus et singulis supradictis intimamus, insinuamus et notificamus ac ad uestram et cuiuslibet uestrorum *(sic)* notitiam deducimus et deduci uolumus per presentes. Vosque nihilhominus, Archipresbiterum ac Capitulum et Canonicos eiusdem collegiate ecclesie Aretine omnesque alios et singulos predictos et uestrum quemlibet insolidum tenore presentium requirimus et monemus primo, secundo, tertio et peremptorie, communiter uel diuisim, ac vobis et uestrum cuilibet in uirtute sancte obedientie et sub infrascriptis sententiarum poenis districte precipiendo mandamus, quatenus infra sex dierum spacium post presentationem seu notificationem presentium et requisitionem vobis seu alteri uestrum pro parte ipsius Georgij Vasarij principalis desuper factas inmediate sequentium, quorum sex dierum duos pro primo, duos pro secundo et reliquos duos dies uobis uniuersis et singulis pro tertio ac peremptorio termino ac monitione canonica premissa assignamus, eumdem Georgium Vasarium principalem heredesque et successores suos ac eis deficientibus, ut prefertur, confraternitatem ^{d)} della Pietà predictos in et ad actualem et realem possessionem jurispatronatus et presentandi ponatis et inducatis, prout nos per presentes ponimus et inducimus, ac ipsum Georgium et heredes et successores et confraternitatem predictos pacifica possessione seu quasi jurispatronatus et presentandi huiusmodi juxta dictarum litterarum Apostolicarum continentiam et tenorem uti, frui, potiri et gaudere, ac quascumque electiones, nominationes et presentationes ad ipsum Decanatum per ipsum Georgium et heredes et successores suos ac eis deficientibus confraternitatem predictos, ut prefertur, pro tempore faciendas recipiatis et admittatis earumque debitum sortiri effectum, ut premissum est, faciatis; non permittentes eos desuper per quoscunque contra litterarum earundem tenorem quomodolibet molestari, impediri uel perturbari, contradictores quoslibet et rebelles per censuras et poenas ecclesiasticas, appellatione posposita, compescendo. Quod si forte premissa omnia et singula non adimpleueritis, seu distuleritis adimplere mandatisque et nominibus nostris immo uerius apostolicis non parueritis realiter et cum effectu, nos in uos omnes et singulos supradictos, qui culpabiliter fueritis in premissis, et generaliter in contradictores quoslibet et rebelles ac impedientes ipsum Gergium *(sic)* principalem et successores suos et eis deficientibus confraternitatem predictos, ut prefertur, super premissis in aliquo aut impe-

dientes ipsam uel ipsos, dantes auxilium, consilium uel fauorem publice uel occulte, directe uel indirecte, quoquis quesito colore uel ingenio cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis uel conditionis existant, ex nunc prout ex tunc et econtra singulariter in singulos, predicta sex dierum canonica monitione premissa, excommunicationis in capituli uero conuentus et collegia quecunque in his forsam deliquentia, suspensionis à diuinis, et in ipsorum delinquentium et rebellium ecclesias, monasteria et cappellas interdicti ecclesiastici sententias ferimus in his scriptis et etiam promulgamus. Vobis uero, Reuerendo Patre Domino Episcopo Aretino prefato dumtaxat excepto, cui ob reuerentiam uestre pontificalis dignitatis deferrimus in hac parte, si contra premissa uel premissorum aliquod feceritis per vos uel submissas personas publice uel occulte, directe uel indirecte, quoquis quesito colore uel ingenio, ex nunc prout ex tunc et econtra, predicta sex dierum canonica monitione premissa ingressum ecclesie interdicimus in his scriptis, si uero huiusmodi interdictum per alios sex dies prefatos sex inmediate sequentes substiuueritis, vos in eisdem scriptis simili canonica monitione premissa suspendimus à diuinis; verum si prefatas interdicti et suspensionis sententias [prefatas] per alios sex dies prefatos duodecim inmediate sequentes animo quod absit substiuueritis indurato, uos omnes predicatorum ex nunc prout ex tunc et econtra, predicta sex dierum canonica monitione premissa, excommunicationis sententiam autoritate Apostolica supradicta^{e)} tenore presentium innodamus.

Ceterum cum ad executionem premissorum ulterius faciendam nequeamus quod ad presens personaliter interesse pluribus alijs legitimate prepediti negotijs, vniuersis et singulis Dominis Abbatibus, Prioribus, Prepositis, Decanis, Archidicanis (*sic*) ceterisque viris ecclesiasticis in quibuscunque gradibus uel officijs constitutis, Notarijs quoque et Tabellionibus publicis quibuscunque per Ciuitatem et Diocesim Aretinam ac alias ubilibet constitutis et eorum cuiilibet in solidum super ulteriori executione dicti mandati apostolici atque nostri facienda autoritate apostolica^{f)} et predicta tenore^{f)} presentium plenarie committimus uices nostras, donec eas ad nos specialiter et expresse duxerimus reuocandas, quos nos et eorum quemlibet in solidum eisdem autoritate et tenore requirimus et monemus primo, secundo, tertio et peremptorie, communiter uel diuisim, ac eis et eorum cuiilibet in uirtute sancte obedientie et sub excommunicationis poena, quas in eos et eorum quemlibet, nisi fecerint que mandamus, ferimus in his scriptis districte precipiendo mandantes, quatenus infra sex dies post presentationem seu notificationem presentium et requisitionem eis seu alteri eorum pro parte dicti Georgij principalis desuper factas inmediate sequentes, quos sex dies eis et eorum cuiilibet pro omni dilatione terminoque peremptorie monitione canonica assignamus, ita tamen quod in his exequendis alter eorum alterum non expectet, nec unus pro alio seu per alium se excuset, ad vos omnes et singulos supradictos, quibus noster processus dirigitur, nec non ad ecclesiam ipsam personasque et loca alia, de quibus ubi, quando et quotiens expediens fuerit, personaliter accedat seu accedat et prefatas litteras Apostolicas huncque nostrum processum ac omnia et singula in eis contenta vobis omnibus et singulis supradictis, communiter uel diuisim, legant, intiment, insinuent et fideliter publicare procurent, ac ipsum Georgium Vasarium et heredes ac successores suos ac eis deffficientibus confraternitatem predictos, ut prefertur, dicto jure patro-

natus et presentandi huiusmodi illiusque pacifica possessione uti, frui, potiri et gaudere faciant et permitant (*permittant*) juxta formam dictarum litterarum Apostolicarum in omnibus et per omnia, et generaliter omnia et singula alia nobis in hac parte commissa prefati subdelegati nostri plenarie exequantur iuxta earumdem litterarum et presentis nostri processus vim, formam, continentiam et tenorem, ita tamen quod dicti subdelegati nostri uel quicunque alij nihil in preiudicium ipsius Georgij principalis suorumque heredum et successorum eisque deffficientibus dictae *et* confraternitatis ualeant atemptare quomodolibet in premissis nec in processibus per nos habitis aut sententijs per nos latis subsoluendo uel suspendendo aliquid inmutare. In ceteris autem que eidem Georgio et alijs prenominatis premissis nocere possent seu quomodolibet obesse, prefatis subdelegatis nostris et quibusuis alijs potestatem omnimodam denegamus et, si contingat nos super premissis in aliquo procedere, de quo nobis potestatem omnimodam reseruamus, non intendimus propterea commissionem nostram huiusmodi in aliquo reuocare, nisi de reuocatione ipsa specialem et expressam in nostris litteris fecerimus mentionem.

Per processum autem nostrum huiusmodi nolumus nec intendimus nostris in aliquo preiudicare collegijs, quominus ipsi uel eorum alter seruato tamen hoc nostro processu in huiusmodi negocio procedere ualeant, prout ipsis uel eorum alteri uisum fuerit expedire; prefatas quoque litteras apostolicas huncque nostrum processum ac omnia et singula in eis contenta uolumus penes ipsum Georgium et successores suos heredesque predictos uel eorum procuratorem remanere et non per vos aut aliquem uestrum seu quemcumque alium ipsis inuinctis quomodolibet detineri, contrarium uero facientes prefatis nostris sententijs, prout in his scriptis per nos late sunt, dicta canonica monitione premissa ipso facto uolumus subicere; mandamus tamen copiam fieri de premissis cum petitionibus et habere debentibus, potentium quidem sumptibus et expensis; absolutionem uero omnium et singulorum, qui prefatas nostras sententias, censuras et poenas incurrerint siue incident quomodo, nobis uel superiori nostro tantumodo reseruamus. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes litteras siue presens publicum instrumentum processus exinde fieri et per notarium publicum infrascriptum subscribi et publicari silliique (*sic*) Curie Archiepiscopalis Florentine, quo in talibus utimur, iussimus et fecimus appensione muniri.

Datum et actum Florentie in edibus Magnifici Domini Laurentij D. Petri de Rodulfis Ciuis Florentini sub anno incarnationis Dominice millesimo quingentesimo sexagesimo septimo, Inditione Decima, Die uero vigesima secunda Mensis Maij, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris et Domini Nostri Domini Pij Diuina Prouidentia Pape Quinti Anno secundo. Presentibus ibidem venerabilis (*sic*) Dominis Marco Leonardi de Finalibus et Juncta Luce de Palmerinis Clericis Florentinis, testibus ad premissa uocatis, habitis atque rogatis etc. (*sic*).

Et quia Ego, Antonius quondam Hieronymi de Cursijs de sancto Gaudentio, apostolica autoritate notarius publicus Florentinus et in archiuio Romane Curie descriptus, presentationi et receptioni preinsertarum literarum apostolicarum ac processus desuper decreti, fulminationi omnibusque alijs premissis coram prefato Reuerendo Domino Guidone Vicario Florentino, iudice, executore antedicto,

unacum prenominatis testibus interfui, ex qua hoc presens publicum processus instrumentum exinde confeci alienaque manu alijs impeditus negocijs in presenti una et alijs tribus cartis simul sutis fideliter describi feci atque publicau, solitoque meo signo signaui, rogatus et requisitus in fidem premissorum subscrpsi.

Archivio di Santa Maria della Pieve in Arezzo, Testamenti e Fondazioni
fol. 19-22 a. — *a)* sic, invece di: subinsertis. — *b)* presentationum (*Or.*) deve
essere uno sbaglio dello scrivano. — *c)* = hesterna, ossia 21. V. 1567 (st. c.),
cfr. il documento n. II. — *d)* cum fraternitatem (*Or.*) — *e)* supredicta (*Or.*) —
f) apostolice (*Or.*) — tenere (*Or.*), sviste dello scrivano — *g)* dicta (*Or., errore.*)
